

УДК: 336.256

Кривицька О. Р.,
старший викладач кафедри фінансів Національного університету
"Острозька академія"

ФОРМУВАННЯ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті визначено сутність формування прибутку підприємств у ринкових умовах як сукупності технологій. Охарактеризовано механізм управління формуванням прибутку. Досліджено чинники позитивного та негативного впливу на формування чистого прибутку підприємства.

Ключові слова: *прибуток, доходи, витрати, формування прибутку, валовий прибуток, фінансовий результат від операційної діяльності, фінансові результати від інших видів діяльності, чистий прибуток, технології формування прибутку.*

The article determines the essence of enterprise' profit's forming and technologies of enterprises' profit's forming under the market conditions. The mechanism of managemet of enterprise' profit's forming is characterized. The factors of positive and negative influence over forming of enterprise's net profit are investigated.

Key words: *profit, incomes, expenses, profit's forming, gross profit, financial results from operating activity, financial results from other kinds of activity, net profit, technologies of profit's forming.*

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки формування прибутку підприємства набуває особливого значення, оскільки держава не несе відповідальності за результати його фінансово-господарської діяльності. Особливої гостроти проблематика формування прибутку набуває в умовах невизначеності та глобальної фінансово-економічної кризи. Варіативність можливих критеріїв, підходів, важелів, інструментів, врахування широкого спектру чинників впливу, методології, спричиняють суттєві та принципові відмінності у формуванні прибутку підприємств. Насамперед, це пов'язано з наявністю різних підходів до тлумачення сутності формування прибутку. З огляду на зазначене, актуальним постає необхідність поглиблення наукового дослідження процесу формування прибутку

підприємств в умовах ринкової економіки як сукупності технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою формування прибутку, зокрема її теоретичними аспектами, займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці як І. А. Акодiс, А. В. Бугай, В. З. Бугай, О. О. Гетьман, Г. Г. Кірейцев, Т. А. Краєва, О. О. Ланда, П. М. Марич, С. М. Онисько, Г. Б. Поляк, А. Г. Семенов, Г. А. Семенов, Т. О. Скрипко, В. М. Шаповал, Л. І. Шваб, В. М. Шелудько. Проте залишаються дискусійними та такими, що не мають єдиного бачення підходи щодо визначення сутності та механізму формування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки з позиції виокремлення технологій формування.

Мета і завдання дослідження. Метою цієї статті є дослідження діючих підходів, визначення сутності та характеристика процесу формування прибутку підприємств у ринковій економіці як сукупності технологій.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки, зокрема в умовах невизначеності, актуалізується проблематика формування прибутку з позиції виокремлення нових підходів щодо бачення цього процесу. Окреслення нових стратегічних бачень щодо формування прибутку підприємств у ринковій економіці можливе на основі дослідження наявних підходів щодо окресленої проблематики.

Так, процес формування прибутку С. М. Онисько та П. М. Марич розглядають як отримання певного фінансового результату суб'єкта підприємницької діяльності, який здійснює виробничу, комерційну, науково-дослідницьку та іншу діяльність [4, с.103].

Гетьман О. О. та Шаповал В. М. стверджують, що підприємство отримує прибуток після того, як втілена у створеному продукті вартість буде реалізована і набуває грошової форми [2, с. 457].

Л. І. Шваб, розглядаючи прибуток як узагальнюючий фінансовий показник діяльності підприємства, стверджує, що він визначається як частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на його виробничу й комерційну діяльність [10, с.483].

Вітчизняні дослідники в галузі менеджменту, Т. О. Скрипко та О. О. Ланда, вказуючи на доцільність розмежування понять ефективності та ефекту, – ефект розглядають як абсолютний показник у натуральному або вартісному вираженні (сума прибутку, обсяг виробництва і продажу тощо) [6, с. 126].

В. М. Шелудько, розглядаючи прибуток як основний фінансовий результат діяльності підприємства, а отримання прибутку як мету створення будь-якого підприємства, процес формування та максимізації прибутку визнає одним із завдань фінансового менеджера, стабільне зростання прибутку – результатом ефективного управління фінансами господарюючого суб'єкта в цілому [11, с. 113].

Г. Г. Кірейцев акцентує увагу на тому, що фінансовий менеджер має орієнтуватися на досягнення високого або постійно зростаючого прибутку від реалізації. Одержання бажаного результату залежить від трьох складових – витрат на виробництво і реалізацію продукції, планової ціни одиниці продукції і обсягу реалізації [9, с. 151].

Г. А. Семенов, В. З. Бугай, А. Г. Семенов, А. В. Бугай розглядають управління формуванням прибутку як об'єкт управління прибутком, під яким розуміють сукупність фінансових відносин, які виникають в процесі операційної, фінансової та інвестиційної діяльності суб'єкта господарювання щодо перетворення доходів від зазначених видів діяльності в прибуток підприємства [5, с. 97, 98].

В Україні до 2000 року формування балансового прибутку підприємств було представлене як алгебраїчна сума чотирьох видів прибутку. Зокрема, балансовий прибуток = прибуток від реалізації товарної продукції (робіт, послуг) + прибуток (– збиток) від іншої реалізації + прибуток, отриманий від здійснення підприємством корпоративних прав (у тому числі у вигляді дивідендів на придбані акції акціонерних товариств, процентів на внески до статутних фондів спільних підприємств) + прибуток (– збиток) від інших позареалізаційних операцій [8, с. 111, 112].

Наведені вище положення не розкривають сутності формування прибутку та його значення. Концептуалізація сутності формування прибутку підприємств, на нашу думку, має ґрунтуватись на визначенні ролі та місця прибутку в економіці ринкового типу. Про зміну векторів у формуванні прибутку підприємств, його місця та ролі, свідчить механізм управління формуванням прибутку (див. рис. 1.1).

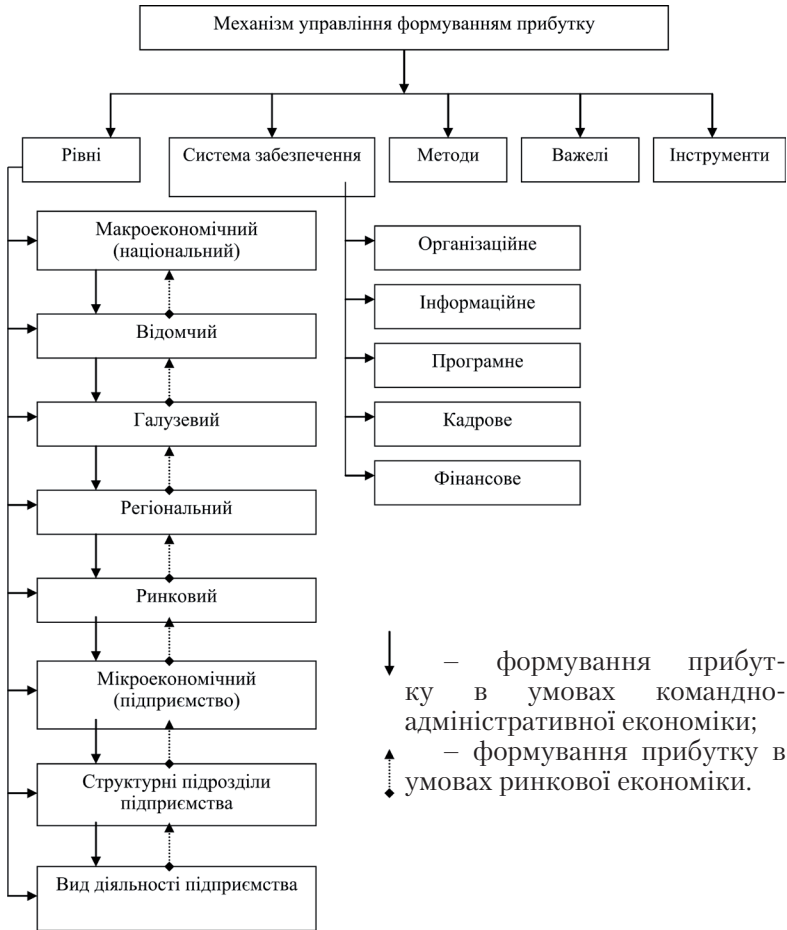

Рис. 1. Механізм управління формуванням прибутку в різних типах економіки

Наведений рисунок 1 засвідчує діаметрально протилежну спрямованість векторів механізму управління формуванням прибутку підприємств з переходом від командно-адміністративної до ринкової економіки. Поряд з перевагою планової соціалістичної економіки щодо п'ятирічного планування та директивного визначення, в тому числі і обсягу прибутку, формування прибутку здійснювалось „зверху-вниз”,

було зорієнтовано на обов'язкове виконання планових завдань та стимулювання за їхнє перевиконання.

Здійснення ринкових перетворень в Україні обумовили радикальну зміну механізму управління формуванням прибутку. Первинною ланкою в ієрархії рівнів механізму управління формуванням прибутку стало підприємство, яке отримало право самостійного визначення пріоритетів і напрямів своєї діяльності, формування його фінансових результатів.

Фінансові результати діяльності підприємств визначали очікувані та фактично отримані фінансові результати території (ринку), відомства, галузі та країни в цілому.

Введення в Україні у 2000 р. національних стандартів бухгалтерського обліку зумовило нові підходи у сприйнятті процесу формування прибутку підприємств.

Зазначимо, що формування прибутку залежить від послідовності та сукупності чинників позитивного та негативного впливу, що представлено на рисунку 2.

Валовий прибуток є вихідною ланкою для визначення операційного прибутку, його розподіл забезпечує реалізацію функції економічної цінності, задовольняючи інтереси держави, трудового колективу та частково інтереси співвласників, та дає можливість визначити абсолютне значення фінансового результату від операційної діяльності. Метою подальшого розподілу операційного прибутку є задоволення інтересів співвласників, що теж забезпечує реалізацію функції економічної цінності прибутку та дає можливість визначити фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування.

Чистий прибуток підприємства в повному обсязі залишається в розпорядженні власника (співвласників) підприємства. На цьому етапі, поряд з реалізацією функції економічної цінності прибутку, забезпечується формування стратегічного бачення адміністрацією підприємства перспектив його розвитку. Це залежатиме від того, як буде здійснено розподіл чистого прибутку: що використається на розвиток, що на споживання, що на капіталізацію, що на виплату дивідендів і т. ін.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що наявність різних підходів та тлумачень формування прибутку породжують відсутність єдиного визначення його сутності. На нашу думку, формування прибутку – це безперервний процес, який включає в себе комплекс дій щодо забезпечення ув'язки (узгодження) доходів і витрат підприємства з метою отримання та максимізації їх позитивного сальдо.

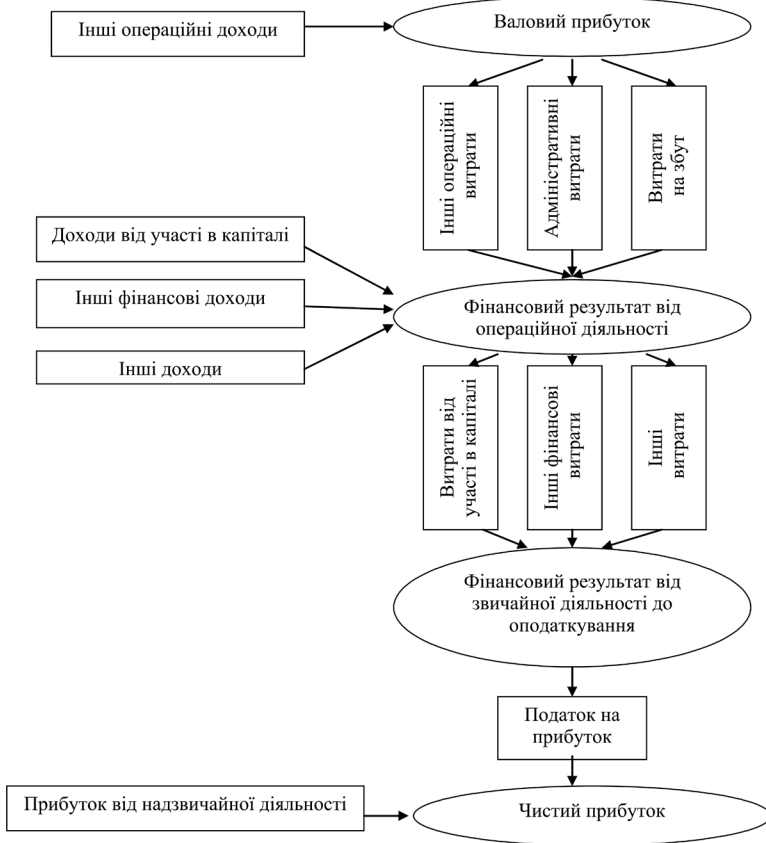

Рис. 2. Схема визначення чистого прибутку підприємства на основі Національних стандартів бухгалтерського обліку

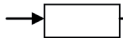
де,

– фінансовий результат за етапами формування чистого прибутку;

– чинники позитивного впливу на фінансовий результат;

– чинники негативного впливу на фінансовий результат.

Позитивний результат алгебраїчної суми доходів та витрат в умовах ринкової економіки може бути отриманий з викорис-

танням певних технологій, тобто методів, прийомів, операцій та процедур, які забезпечують підприємству отримання перевищення доходів над витратами (прогнозованими, очікуваними, фактичними). Систематизацію технологій формування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки пропонуємо розглядати так (див. рис. 3).

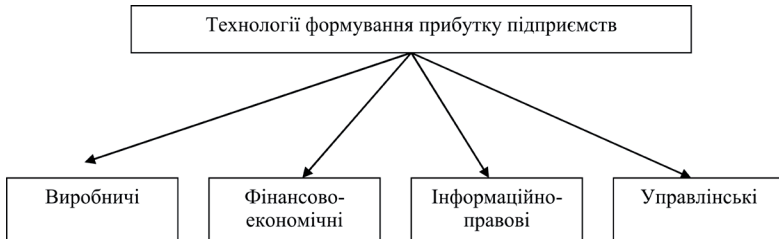

Рис. 3. Види технологій формування прибутку підприємств в ринкових умовах

Виробничі технології є поєднанням засобів праці (необоротних активів), предметів праці (оборотних активів) та безпосередньо праці (персонал), які, взаємодіючи, створюють предмет споживання (засоби задоволення інтересів).

Фінансово-економічні технології спрямовані на забезпечення своєчасного достатнього фінансування діяльності підприємства, визначення ринків збуту та цінової політики, застосування економіко-математичних методів та прийомів, щодо визначення ефективності та обґрунтування можливих напрямів оптимізації та максимізації прибутку підприємства.

Інформаційно-правові технології орієнтовані на поєднання законодавчо-нормативних актів (зовнішніх та внутрішніх щодо підприємства) та фінансової звітності, які в сукупності забезпечують можливість регулювання як на загальнодержавному, так і на рівні підприємства, процесу формування прибутку.

Управлінські технології включають сукупність операцій щодо поділу функцій керованої та керуючої підсистем. Метою застосування управлінських технологій у формуванні прибутку підприємства має стати забезпечення достатку власників та працівників підприємства в поточному та його максимізація в майбутньому періоді.

Висновки. Варто зазначити, що формування прибутку підприємств в умовах ринкової економіки доцільно розглядати як безперервний процес, який складається з сукупності певних технологій. З метою всебічного дослідження та можливості

вдосконалення процесу формування прибутку в умовах невідомості необхідним постає виокремлення таких технологій, як виробничі, фінансово-економічні, інформаційно-правові та управлінські.

Література

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 3 "Звіт про фінансові результати", затверджений наказом МФУ від 31.03.1999 р. № 87 і зареєстровано Міністерством юстиції України 21 червня 1999р., № 391/3690 (із змінами та доповненнями). – К., 1999.
2. Гетьман О. О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Київ, Центр навчальної літератури, 2006. – 488 с.
3. Мочерний С. В., Мочерна Я. С. Політична економія: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2007. – 684 с.
4. Онисько С. М., Марич П. М. Фінанси підприємств: Підручник для студентів вищих закладів освіти. – 2-ге видання, виправлене і доповнене. – Львів.: „Магнолія Плюс”, 2006. – 367 с.
5. Семенов Г. А., Бугай В. З., Семенов А. Г., Бугай А. В. Фінансове планування і управління на підприємствах. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
6. Скрипко Т. О., Ланда О. О. Менеджмент. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 176 с.
7. Финансовый менеджмент: Учебник для вузов / Г. Б. Поляк, И. А. Акодис, Т. А. Краева и др.; Под. ред. проф. Г. Б. Поляка. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 518 с.
8. Фінансова діяльність підприємства: [підручник] / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. – Либідь, 1998. – 312 с.
98. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник: / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – Київ: ЦУЛ, 2002. – 496 с.
10. Шваб Л. І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. 4-е вид. – К.: Каравела, 2007. – 584 с.
11. Шелудько В. М. Фінансовий менеджмент: Підручник. – К.: Знання, 2006. – 439 с.